

УДК: 168.522

Овчарук Ольга Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії культури
та музикознавства, докторант,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв

ІДЕАЛ ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ МИКОЛИ БЕРДЯЄВА

У статті на основі узагальнення наукових підходів в осмисленні феномену людини у культурфілософській спадщині Миколи Бердяєва виокремлено культурологічні аспекти концепції вченого про ідеал людини у вимірах віддзеркалення як особистісних поглядів вченого, так і настроїв духовної еліти початку ХХ ст.

Ключові слова: гуманітаристика, культурологічне знання, культура, творча особистість, ідеал людини.

Чисельність та багатогранність сформованих у європейській та вітчизняній культурфілософській думці на початку ХХ століття концепцій, спрямованих на розкриття сутності культури, створюють широкий пізнавальний простір для сучасної гуманітаристики. Додатковим стимулом до цього виступає той факт, що окреслені видатними вченими ідеї у свій час не отримали відповідної оцінки та визнання у якості «культурологічних». Нині культурологічна наука дозволяє осмислити спадщину багатьох мислителів минулого у відповідності із культурологічною стратегією пізнання й при цьому виявити спектр ідей та концептуальних побудов, які органічно вписуються у проблемне поле культурології.

У зазначеному контексті можуть бути «прочитані» сьогодні ідеї визначного вченого Миколи Бердяєва (1874-1948) – одного з провідних представників київської екзистенціально-гуманістичної філософської школи, унікальна наукова спадщина якого збагатила як вітчизняну, так і європейську гуманітарну думку. Звернення мислителя до проблеми людини в аспекті її духовного вдосконалення та розвитку особистості стало основою для формування власної позиції мислителя щодо людини та проблеми її існування у соціумі. Вчений запропонував оригінальний метод усвідомлення людиною себе та світу – самопізнання на основі загостреної духовної інтуїції. Зосередженість Бердяєва на долі людини дало можливість вітчизняним та зарубіжним дослідникам (А. Бичко, Р. Горбань, Л. Гармаш, М. Попович, В. Кремень, В. Табачковський, Н. Хамітов, С. Крилова та ін.) трактувати його доробок як екзистенціально-персоналістський. Разом з тим, оновлення методологічних засад сучасної гуманітаристики та самовизначення культурології як науки сприяє маркуванню певних концепцій мислителя як культурологічних. Серед них виразно виокремлюються погляди вченого на проблеми людини, творчості та культури. Необхідність їх осмислення у вимірах культурологічного аналізу обумовлює актуальність даної розвідки.

Мета статті - виокремити культурологічні аспекти концепції Миколи Бердяєва про ідеал людини у вимірах віддзеркалення як особистісних поглядів вченого, так і настроїв духовної еліти початку ХХ ст..

Розвиваючи концепцію ідеалу людини, М. Бердяєв був серйозним критиком доволі поширеного у європейській культурній свідомості початку ХХ ст. психологічного розуміння культури з її уявленнями про «симфонічну особистість», як особистість колективістську, родову. Вчений вважав, що «вчення про симфонічну особистість»... означає метафізичне обґрунтування рабства людини... особистості колективні, особистості надособисті по відношенню до особистості людської суть лише ілюзії, породження екстеріоризації та об'єктивізації» [5, 6].

Людина для Бердяєва і є цілісним світом, мікрокосмосом, що об'єднує в собі всі потенції великого світу – макрокосмосу. Саме в цьому схожість бердяєвського погляду на людину з філософською позицією Г. Сковороди. Людина-індивід, конкретна особистість, а не представник маси у центрі уваги Бердяєва, що, зрештою, як визнає сам філософ, і привело його на позиції екзистенціальної філософії як позиції захисту гуманності та людяності.

За Бердяєвим, особистість не є те, що володіє свободою, вона сама і є Свобода. Якщо на початку своєї творчості Бердяєв схилився певною мірою до Лейбніцівської методології, коли вбачав у

кожнім духовним бутті людську субстанцію, то пізніше він доходить висновку, що кожна людська особистість – це не субстанція, а творчий акт, певна протидія необхідності.

Особливість культурософілософії Бердяєва покладається в іншому розумінні реальності, ніж у більшості філософських учень. Реальність для нього зовсім нетотожна буттю і ще менш – об'єктивності. Світ суб'єктивний та персоналістичний – це єдино істинний, справжній світ. Оскільки істинний світ – це внутрішній світ людини, її існування, то й пізнання світу, на думку Бердяєва, починатиметься з пізнання людиною самої себе: «Пізнай самого себе і через це пізнаєш світ» [1, 293].

Особистість для мислителя не є готовою реальністю, особа творить сама себе, творить навіть тоді, коли пізнає себе. Звідси таке важливе місце у філософії Бердяєва займає творчість. Бердяєв розуміє останню не в значенні культурної творчості, а як натхнення, емоційний вибух, що підноситься над життям і прагне до трансцендентного. Бердяєв так описує власне відчуття свободи: «Все моє життя я був бунтарем. Несправедливість, насильство над гідністю та свободою людини викликає в мене гнівний протест. ... У різні періоди мого життя я критикував різного роду ідеї та думки. Але зараз я гостро усвідомлюю, що, по суті, співчуваю всім великим бунтарям історії... Мій бунт є бунт духу та бунт особистості, а не плоті і не колективу. Дух є свобода і свобода є дух. Тема про бунтарство є продовженням теми про свободу. В бунтарстві є пристрасть до свободи. Всі люди повинні бути бунтарями, тобто припинити терпіти рабство» [6, 59].

Та частина філософського вчення про свободу, яка підносить Бердяєва до рівня світової філософської думки, є органічним продовженням екзистенціальної «філософії серця», що з часів Київської Русі започаткована в Україні та логічно обґрунтована в системах Г. Сковороди та П. Юркевича і яка орієнтована на суб'єктність у гносеологічній проблематиці. Адже «макросвіт» визначає бачення «мікросвіту». І це наступним чином звучить у Бердяєва: «Самосвідомість людини як істоти творчої є вихідною ... Самосвідомість людини як творця не є результат якогось вчення про людину, воно передує всякій науці і всякій філософії, воно до, а не після всякої гносеології. Творчий акт людини здійснюється у тому плані буття, на який не поширюється компетенція науки, а тому не має до нього стосунку і гносеологія науки. Гносеологічно виправдати чи гносеологічно відкинути самосвідомість людини як творця – однаково неможливе та неприйнятне» [4, 50].

На переконання Бердяєва, основною характеристикою людини є креативність. Людина сама є творець та конкретний процес творчості; сама ця творчість у всьому її багатстві – це є Бог. Різницю між людиною та Богом можливо описати тільки як різницю між формою творчості, у якій творча свобода набула «викривленого» напряму та обмежила себе. Відповідно, зазначає Бердяєв, взаємозв'язок Бога та людини є відношенням рівноправних сторін. Бог дає людині основу її буття та вищу систему цінностей для її життя, і людина (конкретна емпірична людина) стає ірраціональним доповненням.

У 1918 р. говорячи про кризу мистецтва, Бердяєв підкреслює, що «уся європейська культура на вершині своєї повинна відчувати виснаження та спад і повинна шукати оновлення своїх сил у варварстві, яке у нашу епоху може бути скоріше внутрішнім, ніж зовнішнім, тобто більш глибоким шаром буття, ще не перетвореним у культуру» [1, 26]. Аналіз кризи мистецтва та кризи культури приводить вченого до есхатології, як способу переборення впадання культури у хаос: «Через культуру лежить шлях вгору та вперед... це – шлях перетворення самої культури у нове буття, в нове життя, в нове небо та у нову землю». Саме завдяки есхатології культура набуває космічного смислу та стає «творчістю життя, творчістю нової людини та його духовним шляхом» [1, 27].

Наприкінці 1920-х та 1930-х рр. Бердяєв спрямовує свої основні зусилля на створення есхатології та на есхатологічне переосмислення таких проблем, як смисл історії, сутність культури, призначення людини. Ці роздуми знайшли втілення у таких творах мислителя, як «О назначении человека. Опыт парадоксальной этики» (Париж, 1931) [4], «Проблема человека» (Париж, 1936) [3], «Творчество и объективация. Опыт эсхатологической метафизики» (Париж, 1947) [2], «Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого» (Париж, 1947) [7] та ін.

Завдяки есхатологічному баченню вченого досягається проникнення до трансцендентного світу. Есхатологічний досвід дозволяє зрозуміти світ культури як творчий, динамічний акт, що не об'єктивується у будь-яку предметність. Об'єктивіація духу в природу та культуру, за Бердяєвим, означала падіння духу, заміщення творчості відчуженими формами існування духу. Вчений робив акцент на актах творчості, які не відкладаються у будь-яких об'єктних формах, а саме завдяки есхатології досягається спасіння людини та преображення усього космосу.

Таким чином, мислитель розглядав культуру як акт творчості, який по своїй суті є вільним, динамічним та не об'єктивованим. Культура, за Бердяєвим, «здійснює лише істину у пізнанні, у філософських та наукових книгах; добро – у бутті та суспільних установах; красота – книгах

віршів та картинах, в статуях та архітектурних пам'ятниках, концертних та театральних виставах; божественне – лише у культурі та релігійній символіці» [2, 255]. Тобто культура, на думку вченого, реалізує себе у творах культури. Цей момент здійснення Бердяєв розглядав як момент згасання культури, адже у творах культури творчий акт отримує мирське існування і будучи об'єктивованим, стає включеним у світ відчуження та розпаду.

Втім, саме момент творчості та творчого акту пов'язує, на думку Бердяєва, процес становлення людини у її особистісному вимірі. Роздуми вченого про особистість та індивідуум втілені у його статтях «Персоналізм и марксизм», «Я и мир объектов», «О назначении человека», «Проблема человека» тощо. Підтверджуючи напередодні другої світової війни думку М. Шелера про людину як найбільшу проблему пізнання, Бердяєв трагічно зауважує, що проблема людини є центральною для свідомості вказаної епохи: «Вона загострена тією страшною загрозою, на яку наражається людина з усіх боків. Переживаючи агонію, людина хоче знати – хто вона, звідки вона прийшла, куди йде і до чого призначена» [Пр. человека, 4].

Шукаючи шляхи цілісного осягнення людини, вчений підкреслює, що людина може бути пізнана як об'єкт, як один з об'єктів у світі об'єктів. Таким чином вона досліджується антропологічними науками – біологією, соціологією, психологією. При такому підході до людини можна дослідити лише ті чи інші її сторони, але людина цілісна у її глибині та в її внутрішньому існуванні залишається невливою. Утім, людина не належить цілком об'єктивному світу, вона має свій власний світ, поза мирний світ, свою не співпадаючу з об'єктивною природою судьбу. Саме тому, відповідно до іншого підходу, людина усвідомлює себе суб'єктом і лише суб'єктом. У суб'єкті розкривається творча активність людини, що йде з середини.

Розглядаючи людину крізь призму творчості, Бердяєв доносить думку про можливість людини вознесіння над собою, вихід за рамки самої себе – і це є творчим актом людини. «Саме в творчості людина перемагає саму себе, творчість є не самоствердження, а самовизначення, воно екстатично... Саме в творчості людина найбільш подібна Творцю. Усякий акт любові є творчим...» [3, 11]. Разом з тим, творчий акт завжди передбачає свободу, яка не детермінована ні якою природою, ані буттям. Таким чином, свобода має джерелом не буття, а небуття. Творчість є творчістю із свободи, тобто заключає у собі нічим не детермінований елемент, який привносить новизну. Саме через творчість, на думку мислителя, відбувається зцілення хворої істоти людини, адже у творчості відбувається переборення роздвоєності, результатом якої стає можливість піднесення над оточуючим світом та не бути його рабом.

Утім, людина не може визначити себе лише тільки по відношенню до світу та інших людей. Вона має визначити себе передусім у відношенні до буття та по відношенню до Бога. Через звернення до Бога людина знаходить свій образ, який підносить його над оточуючим природним світом. І тільки тоді людина знаходить у собі силу бути творцем у світі. «Здатність людини підноситися над природним світом і над самою собою, бути творцем, залежить від факту більш глибокого, ніж людська віра у Бога, ніж людське визнання Бога, – залежить від існування Бога» [3, 12].

Отже, акцентування М. Бердяєвим уваги на актах творчості людини як об'єктивації духа у природу культури передбачає існування свободи та вільної творчості людини. Саме у зв'язку із творчістю ставиться вченим й проблема особистості, як основна проблема антропології у її культурологічному осмисленні. Якщо індивідуум розглядається Бердяєвим, передусім, як біологічна категорія, то особистість постає як категорія духа, а не природи, що не підлягає ні природі, ні суспільству. Навпаки, суспільство є частиною особистості. Разом з тим, особистість не є також і частиною світу, космосу, втім космос стає частиною особистості. Оскільки людська особистість є істотою соціальною та космічною, то відповідно має соціальну та космічну сторону, соціальний та космічний склад, і саме тому людську особистість неможна мислити як частину у відношенні до суспільного та космічного цілого. «Людина є мікрокосм. Особистість є цілим, вона не може бути частиною. Це основне визначення особистості, хоча одного визначення особистості дати неможна, можна дати ряд визначень особистості з різних боків» [3, 13].

Піднімаючи особистість до рівня понадприродного існування, тим самим Бердяєв підкреслює важливість процесу самого становлення особистості, як високої оцінки становлення людини. Стати особистістю є надзавданням людини у процесі творення та само творення. «Особистість не народжується від батьків як індивідуум, вона твориться Богом та самотвориться, і вона є Божья ідея про усяку людину» [3, 13].

Укоріненість людини у духовний світ, акумуляція у ній як універсального, так і надособистісного, ототожнює її із Богом-творцем, як вищу творчу особистість та визначає її аксіологічний характер та робить її основною цінністю культури. Саме з культурою особистість

поєднує процес творчості, адже особистість – це є творчість, а творчий акт пов'язаний із глибиною особистості. У цьому процесі відбувається творче самовизначення особистості та її реалізація. Особистість має покликання, том, що покликана до творчості.

Концепція ідеалу людини виразно формулюється М. Бердяєвим у праці «О назначении человека. Опыт парадоксальной этики» (Париж, 1931) [4]. Показово, що зазначена проблематика органічно включена у цілий комплекс питань, порушених автором у вказаній праці – філософських, морально-етичних, культурологічних тощо. Втім, звертаючись до історичної типології ідеалів людини, створених у різні епохи, а саме – ідеалу мудреця як інтелектуального ідеалу часів греко-римської античності, втім, відомого і для Сходу, Індії та Китаю, ідеалу святого як цілісного преображення та просвітлення людини у християнстві, а також ідеалу рицаря, створеного за часи християнського середньовіччя, що заклав основу для вироблення людського типу у християнську епоху, М. Бердяєв вказує на відсутність ідеалу людини як такого у сучасну для нього епоху: «Який ідеальний образ людини створила нова історія, який можна було б зрівняти з образом мудреця, святого і рицаря? Такого образу немає... І тільки останній образ людини, образ робочого, намагаються перетворити у цілісний ідеальний образ – образ «товариша», який має замінити мудреця, святого, рицаря для нашої епохи» [4, 211].

Заперечуючи соціалізацію та професіоналізацію ідеалу людини як процес дегуманізації, мислитель вказує на необхідність вироблення вказаного ідеалу, але, передусім, як особистості вільної та оригінальної, яка є повним запереченням ідеалу соціальної звичаєвості. Виходячи з цього, духовне суспільство є реальністю, але реальність, побудована на особистостях. Саме тому, вчений особливо підкреслює значущість особистості для формування ідеалу як людини, так і суспільства: «Ідеал людини є, передусім, ідеал особистості. Ідеал же суспільства є ідеал, вироблений від особистості» [4, 212].

Засадничими основами теорії ідеалу М. Бердяєва є наступні концептуальні положення, які вирізняють позицію видатного вченого на проблему ідеалу людини. Саме християнський світогляд мислителя стає визначальним орієнтиром у трактуванні людини як ідеального образу через розкриття у неї подоби образу Божого. І цей образ є цілісним, а не роздробленим.

Виходячи з екзистенційних уявлень, для Бердяєва людина і Бог рівно суб'єкти, що творять історію, виходячи із ірраціонального вольового начала буття, у темряву якого «извечно вносится Божественный свет» (М. Бердяев) і де вічно здійснюється акт Богонародження. Ця містерія християнства і є «містерія народження Бога в Людині і Людини у Богу». Бог не існує об'єктивно. Він немислимий поза людиною, обоє вони одночасно у надрах вічності та є іманентними один одному. Важливим проявом цього є творча сутність людини як конкретної, неповторної особистості, цілісної індивідуальності, яка наділена здатністю бути неповторною у Всесвіті буття.

Вибудовуючи власну концепцію ідеалу людини, Бердяєв саме елемент творчості визначає як такий, у якому людина має розкритися у всіх своїх потенціях. На його думку, образ людини-творця, яка здійснює своє призначення у світі та реалізує дані їй від Бога дари, є ідеальним образом людини. При чому творче покликання людини може здійснюватися у різних сферах, професіях, спеціальностях. Втім, сам образ людини-творця не є, за Бердяєвим, образом професійним – вченого, артиста, політика чи інженера.

Творча ідея покликання та призначення людини пов'язана із вченням про дари. Відповідно до нього людина не має права не тільки заривати свої таланти у землю, а й повинна героїчно боротися за своє існування свого творчого покликання – проти соціальної, сімейної, політичної, економічної, професійної і т. і. буденності. «Боротьба за здійснення свого покликання та свого дару породжує цілий ряд трагічних конфліктів, у яких стикаються цінності різних порядків. Це і є боротьба не за свої егоїстичні інтереси, а за ідеальний образ людини-творця» [4, 212]. Аналізуючи ідеальний образ людини, Бердяєв акцентує увагу на важливому уточнюючому аспекті. Для нього ідеал чоловіка та ідеал жінки є різними по своїй суті та призначенню. Не дивлячись на те, що тільки образ святості був однаково чоловічим та жіночим, усі інші образи в історії були переважно чоловічими. Втім, ідеальні образи жінки були завжди пов'язані із образами матері, дружини, діви, вірної коханої.

Отже, намагаючись виокремити світовідчуття людини в культурі, вчений доходить висновку про те, що людина – відкрите, вільне, незавершене творіння. Вона постійно стоїть перед вибором, питаючи себе і Бога про судьбу та сенс життя. І це постає навіть не як питання, а відчуття невиразного та трагічного контрасту між свідомістю закінченого та явленого у просторі світу. І цей контраст народжує «тугу» по світу, захоплення від його досконалості, краси та одночасно страх перед світом. З цього подвійного світовідчуття народжується імпульс до творчості культури, в якому людина одночасно і захоплює світ, і захищається від нього.

Література

1. Бердяев Н. Смысл творчества. Опыт оправдания человека / Н. Бердяев. – М., 1916. – 358 с.
2. Бердяев Н. Творчество и объективация. Опыт эсхатологической метафизики / Н. Бердяев. – [Электронный ресурс]. www.krotov.info/library
3. Бердяев Н. Проблема человека / Н. Бердяев // Путь. – 1936.- № 50. – С. 3-26.
4. Бердяев Н. О назначении человека / Н. Бердяев. – Париж: Современные записки, 1931. – 318 с.
5. Бердяев Н. Смысл истории / Н. Бердяев. – Берлин, 1923. – 268 с.
6. Бердяев Н. Философия свободы / Н. Бердяев. – М.: Правда, 1989. – 256 с.
7. Бердяев Н. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого / Н. Бердяев. – Париж: Ymca-press, 1952. – 246 с.
8. Бичко А. К. Микола Бердяєв про шляхи гуманізації / А. К. Бичко. – К.: Освіта України, 2014. – 176 с.
9. Бичко А. К. Микола Бердяєв про шляхи гуманізації / А. К. Бичко. – К.: Освіта України, 2014. – 176 с.
10. Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії і інтерпретації Миколи Бердяєва : монографія / Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2014. – 280 с.
11. Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії і інтерпретації Миколи Бердяєва : монографія / Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2014. – 280 с.

References

1. Berdiaev N. Smysl tvorchestva. Opyt opravdaniia cheloveka / N. Berdiaev. – M., 1916. – 358 s.
2. Berdiaev N. Tvorchestvo i ob»ektivatsiia. Opyt eskhatologicheskoi metafiziki / N. Berdiaev. – [Elektronii resurs]. www.krotov.info/library
3. Berdiaev N. Problema cheloveka / N. Berdiaev // Put'. – 1936.- № 50. – S. 3-26.
4. Beriadev N. O naznachenii cheloveka / N. Berdiaev. – Parizh: Sovremennye zapiski, 1931. – 318 s.
5. Beriadev N. Smysl istorii / N. Berdiaev. – Berlin, 1923. – 268 s.
6. Berdiaev N. Filosofiiia svobody / N. Berdiaev. – M.: Pravda, 1989. – 256 s.
7. Beriadev N. Ekzistentsial'naia dialektika bozhestvennogo i chelovecheskogo / N. Berdiaev. – Parizh: Ymca-press, 1952. – 246 s.
8. Bychko A. K. Mykola Berdiaiev pro shliakhy humanizatsii / A. K. Bychko. – K.: Osvita Ukrainy, 2014. – 176 s.
9. Bychko A. K. Mykola Berdiaiev pro shliakhy humanizatsii / A. K. Bychko. – K.: Osvita Ukrainy, 2014. – 176 s.
10. Horban R. A. Eskhatolohichna perspektyva istorii i interpretatsii Mykoly Berdiaieva : monohrafiia / R. A. Horban. – Ivano-Frankivsk : Nova Zoria, 2014. – 280 s.
11. Horban R. A. Eskhatolohichna perspektyva istorii i interpretatsii Mykoly Berdiaieva : monohrafiia / R. A. Horban. – Ivano-Frankivsk : Nova Zoria, 2014. – 280 s.

Ольга Владимировна Овчарук, кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории, истории культуры и музыковедения, докторант, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств

ИДЕАЛ ЧЕЛОВЕКА В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ НИКОЛАЯ БЕРДЯЕВА

В статье на основе обобщения научных подходов в осмыслении феномена человека в культурфилософском наследии Николая Бердяева выделены культурологические аспекты концепции ученого об идеале человека с позиций отражения как личностных взглядов ученого, так и настроений духовной элиты начала XX ст.

Ключевые слова: гуманитаристика, культурологическое знание, культура, творческая личность, идеал человека.

Olha Ovcharuk, PhD in Pedagogy, associate professor of theory, history of musicology chair, doctoral student, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

THE IDEAL OF PERSON IN THE CULTURAL CONCEPT OF NIKOLAI BERDYAEV

Now let us consider the science Cultural heritage of many thinkers of the past according to the strategy of culturological knowledge and thus identify the range of ideas and conceptual constructs, which fit perfectly in the problem field of Cultural Studies. In context these ideas of illustrious scholar Nicholas Berdyaev (1874-1948) can be «read». Man, for Berdyaev, and an integral world microcosm that combines all the great potency of the world - the macrocosm. Man as an individual particular person, not representative of the masses is at the center of Berdyaev's studies, which ultimately finds himself as a philosopher, and is led to the position of existential philosophy as a defense of humanity and humanity.

Cultural and philosophical feature of Berdyaev lies in a different sense of reality than philosophical doctrines. The reality for him is identical and even less – objective. Personality for the thinker is not ready reality, the person creates himself, creates even when knowing himself. It is important in the philosophy of Berdyaev.

According to Berdyaev, a fundamental characteristic of human is creativity. The man himself is the creator and a specific creative process. The difference between man and God only can be described as the difference between the

form of art, which gained creative freedom, «distorted» direction and restricted itself. Accordingly, Berdyaev notes, the relationship of God and man is the ratio equal sides. God gives man the basis of its existence and the value system for his life and person (specific empirical man) becomes an irrational addition.

In the late 1920s and 1930s, Berdyaev focuses his main efforts on creating eschatology and the eschatological issues such as the meaning of history, the essence of culture, the destiny of man. Culture, according to scientists, realizes itself in works of culture. Berdyaev considered it as time fading culture. However, it was the time of creativity and the creative activities made a man in his personal dimension. Reflections of personality and individual are embodied in his article «Personalizm and Marxism», «I am a world object», «The appointment of rights», «Human problem» and so on.

Looking through the prism of human creativity, Berdyaev conveys the idea of the possibility of human ascension over themselves to go beyond itself – and this is a creative act of man. Creativity is a creative freedom that is in a deterministic element that brings novelty. Through creativity, according to the thinker, it heals the sick human being, because creativity overcomes duality. However, people cannot only identify themselves only to the world and other people. They should identify themselves primarily with respect to the existence and respect for God. After turning to God, man finds his image that elevates it above the surrounding natural world. Only then he finds the strength to be a creator in the world. Thus, the emphasis of Berdyaev attention to acts of human creativity as the objectification of spirit in the nature of culture implies the existence of freedom and free human creativity.

The concept of the ideal man is clearly formulated Berdyaev in his work «On the appointment of the person. Mentioned problems organically included in a range of issues raised by the author – philosophical, ethical, cultural, etc. However, referring to the historical typology ideals of man created in different eras, Berdyaev indicates no ideal man as such in the modern era for him. Denying socialization and professionalization of the ideal man as a process of dehumanization, thinker points to the need for a specified ideal, but primarily as free and original personality. Therefore, spiritual society is a reality, but reality is based on personalities. Therefore, the scientist emphasizes the importance of the individual to form both the ideal man and society.

Keywords: humanities, cultural knowledge, culture, creative personality, ideal man

УДК: 008:72.034(477)'16/17'

Піщанська Вікторія Миколаївна
кандидат культурології, докторант,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв

РЕЛІГІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДІАЛОГІЗМ І СИНКРЕТИЗМ В АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Розглядаються особливості барокової архітектури Придніпров'я; аналізується роль православ'я в культурно-мистецьких процесах, що відбувалися в Україні у XVII – XVIII ст. під впливом спільноєвропейських тенденцій Бароко та феномену українського козацтва; досліджується вплив естетичних ідей на формування козацької архітектури; піддаються стилізовому аналізу пам'ятки архітектури козацького бароко, завдяки яким можна стверджувати про її автентичність та самотність.

Автор доходить висновку, що унікальність архітектури українського козацтва полягає в одночасному накладанні культурно-історичних, стилізованих і народних традицій, на художньо-естетичні тенденції, характерні для стилю бароко, що обумовило діалогізм естетики та релігії в архітектурній образності козацького часу в Україні.

Ключові слова: духовна культура, архітектура, українське козацтво, козацьке Бароко, барокова протоестетика, православна релігія, релігійно-естетичний синкретизм.

Постановка проблеми. Україна – країна з давньою та вельми багатою сакральною культурою. Але найдавніші артефакти культового мистецтва далеких предків слов'ян, переважним чином, безслідно зникли, оскільки були виконані з досить недовговічного матеріалу – дерева. Натомість кам'яні баби – мистецький феномен скіфо-сарматських часів став частиною культурного ландшафту Придніпровських теренів. Він увійшов у народне світосприйняття української прадавньої культури як приклад дохристиянських вірувань, що неантагоністично переплелися в українській історії (включно по XIX століття) з християнською культурою. Мирне й діалогічне співіснування елементів «звіриного стилю» і християнських святинь вплинуло на формування релігійно-естетичного синкретизму культури козацької доби, що представлена у сакральному мистецтві своєрідною та самотньою архітектурою степової України епохи вітчизняного Бароко. Традиції етнокультури, козацька стихія і